

**КИРИЛ ГАТЕВ, ПРОФЕСОР, ДОКТОР НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКИ -
ЧОВЕК, УЧЕН, ПРЕПОДАВАТЕЛ, РЪКОВОДИТЕЛ**

*Недка Гатева**

In Memoriam: Кирил Гатев (1926 - 2017)

РЕЗЮМЕ Това е разказ за живота на един човек, посветен на Статистиката. Това е разказ за едно селско момче, поело по трудния път на учението, за да достигне до високия връх на научното знание и да остави там следа за поколенията. Ако имаше „Зала на славата“ на Българските учени от 20-ти век, той щеше да има заслужено място в нея, заедно с много други, чийто живот и творчество оставят следа, негови учители, съратници и ученици. Тяхното дело трябва да бъде продължено със същото достойнство и научна чест.

Въведение

Да пишеш спомени за една изключителна личност - учен с проникновен ум, блестящ преподавател и уважаван ръководител, но преди всичко - човек със забележителни добродетели, е сериозно предизвикателство, особено когато този човек е твоят баща, който те е възпитал в скромност, изключителен пример за която е самият той. Той остави трайна следа в науката и поведе плеяда млади изследователи, асистенти и специалисти в попрището на статистиката. Закърмени в неговата школа, учени, преподаватели и практики в статистическата област го помнят с признателност и уважение.

* Доцент по статистика и доктор по икономика. Понастоящем е преподавател в Международното висше бизнес училище; email: ngateva@ibsedu.bg

Висок дух, морална чистота, професионална етика, човешко обаяние, благородство и почтеност. Това са само малка част от добродетелите, с които заслужава да бъде запомнен. Достоен човек и светъл пример.

Детство и юношество, студентски години, военна служба, семейство

Роден е на 24 май 1926 г. - бележита дата, която се отбелязва като ден на светите братя Кирил и Методий. Когато се е родил, имало предложение да го кръстят на по-големия брат. Надделяло съображението, че по-малкият сигурно има повече заслуги, щом датата е наречена на Кирил и Методий, а не на Методий и Кирил. При този убедителен аргумент дискусиата е прекратена и решението е взето. Той е Кирил.

Корените на родословието му са зарити дълбоко в земята на китното селце Овощарци, както се нарича днес, намиращо се на няколко километра на изток от Габрово. Разположено е в долина до рекичка, заобиколена от хълмове с широколистни гори. То се нарича село, но в по-далечното минало, когато се намира в своя „разцвет“, се състои от двадесет къщи с около седемдесет жители и се нарича „колиби“. В миналото се съставява от две части - колиби Баба Маджарка и колиби Чомаци. Дели ги един геран между тях, използван за питейна вода. През 1936 г. двете са обединени под общото име Овощарци. Вероятно „кръстниците“ са били впечатлени от голямото разнообразие на редки видове и сортове овощни насаждения, които, за съжаление, по-късно имат тъжната съдба да бъдат изкоренени в името на някакви неразбираеми планове за „модерно“ аграрно стопанство.

Името на родното му място е колиби Баба Маджарка, където всички жители са роднини и носят фамилията Маджарови. Относно името Баба Маджарка витае една красива легенда. Тя е предавана от поколение на поколение и така е достигнала до наши дни като достоверен факт.

По време на османското иго, обхващащо и Унгария, турците отвеждали млади красиви унгарки за харемите в Истанбул. Преминавайки, а вероятно и нощувайки, не много далеч от мястото, където сега се намира това село, едно от момичетата успяло да избяга и след дълго скитане из горите се установило на място между хълмове, където не е имало никакви пътища и изглеждало безопасно. Млад българин, който ловувал по тези места, случайно открил момичето и по говора се досетил как е попаднало там. За да не се излагат на риск, си построили примитивно жилище на същото място и заживели като семейство. По-нататък се появило поколение, след него друго, били построени къщи, създадено е стопанство. Така възникнало малко селище, почти отвсякъде обградено с гори, далеч от вражески набези. Не се знае точно кога са станали тези събития и колко поколения ни делят от онова време, но коренът е факт.

Когато вече се превърнало в селище и било необходимо да се регистрира официално с някакво име, унгарката била вече старица. Затова го нарекли Баба Маджарка (известно е, че унгарците са наричани маджари). Фамилното име на всички членове на този род е Маджарови. Неговото фамилно име също е Маджаров, но било изгубено някъде при регистрацията на документи и е заменено с името на дядо му - Иванов, но остава известен в обществото с името на баща си - Гатев.

Единственото достоверно начало на рода е свързано с името на дядо Герги Маджара. Това име е станало много известно и далеч извън село Баба Маджарка с това, че той, жена му, синът и снахата са убити от турците по най-жесток начин. Кървавата трагедия е описана от Христо Гъбенски в книгата „История на Габрово и габровските въстания“, Габрово, 1903 година. Цитат от тази книга относно трагедията гласи:

„Къде 1857 г. в Габрово бил мюдюрин Хажи бей, който бил ятак на разбойниците. Той държал при себе си двама турци: Халиш и Ахмед, за които казвал, че били надзиратели на имотите му в Одринско. И те наистина ходели в Южна България на

своите добре охранени коне, но не да надзирават несъществуващите имоти на мюдюрина, а по разбойничество, и след това се връщали да се крият в Габрово. Тия им занятия се открили неочаквано.

На колибите Баба Маджара (Габровско) станало през 1857 г. едно грозно убийство. Убит бил и ограбен богаташинът дядо Герги, жена му, по-малкият му син-младоженец и булката му. При огледа в къщата на дядо Гергия открили разкопано място в мазето, дето били заровени парите и се установило, че дядо Герги бил много мъчен докато изкаже де му било съкровището, а след това бил съсечен. Убийците Халиш и Ахмед отишли през нощта на к. Баба Маджара, дето бил отишел по-рано един уволнен габровски сейменин, който ходел по колибите да се храни. През нощта на убийството тоя сейменин бил у дядо Гергия и отворил вратата на Халиша и Ахмеда, които съсекли зверски цялото семейство, след като го мъчили дълго време докато изкаже де били заровени парите.

.....

Убийците Халиш и Ахмед като разбрали работата, избягали в Казанлък, но били хванати и доведени в Габрово, откъдето ги закарали в Търново на коне, оковани в бокаи, заедно с мюдюрина. Тук те били осъдени, ала мюдюрина стоял малко време затворен, а после бил пратен за мюдюрин в Разград, а Рушит ефенди, който водил следствието, бил уволнен заедно компрометирал чрез следствието властта, като не прикрил мюдюрина щом видял, че е замесен в убийството“.

След събитието вероятно е имало коментар около това откъде дядо Герги е имал толкова пари (съкровище от злато). Според мълвата, която се е носела след случая, дядо Герги е бил ятак на българските хайдутути, които са се борили срещу турското потисничество. Някъде по Шипченския проход те са нападали турците, които са пренасяли за хазната в Истанбул много злато, вземали са златото и са го скривали у дядо Герги като сигурно място. Тази версия може да е само легенда. Що се отнася до убийството, едва ли може да има съмнение, че убийците са знаели или са подозирали за притежаваното от дядо Герги златно съкровище, за да планират предварително жестоката си акция.

Дядо Герги е имал още един син, който по време на трагедията е отсъствал от къщи. Предполага се, че е бил заминал из полските райони за зърнени храни. Той се е казвал Станьо и фактически е прадядо на Гатев. След като се е върнал и изстрадал трагедията, е останал да живее в къщата на баща си. След време се задомява и продължава рода.

За учениците от малкото село (колиби) Овошарци учението в етапа на основното образование не е леко, главно поради отдалечеността на училището и изключително трудните условия за придвижване, особено през зимата. Началното си образование както той, така и другите деца от селото получават в съседното село Обрятковци (сега Орловци), намиращо се на около два километра от родното село. Двете села са свързани с черен път или път с груба каменна настилка (калдъръм). Ходят пеша в кал, сняг, дъжд, виелица. Училището има само две учебни стаи и двама учители. Във всяка от стаите учат по две отделения с по един учител. В първо отделение отначало пишат на плоча (табла) със специален калем. След като написаното се провери от учителя, то се изтрива с гъбичка (сюнгер) и се пише нещо друго. От едната страна таблата е с тесни и широки редове за писане, а от другата - с квадратчета за смятане. По-късно започват да пишат на тетрадки, които се доставят от учителите.

Въпреки оскъдните материални условия учениците имат прекрасни учители, отлични педагози. Учат ги и ги възпитават с голямо умение и обич, почти като свои деца. Преподават увлекателно, интересно. Строги са, но много справедливи, уважават достойнството на учениците, не ги унижават. Дори и след завършване на училището се

интересуват от по-нататъшното им развитие. Възпитават ги преди всичко с притежаваните от тях човешки добродетели, с поведението си, с личния си пример. Подобна е ситуацията в много села на България по това време. Не е чудно, че много хора от това поколение, започнали обучението си в селските училища, стават по-късно изявени учени и творци.

Какъв е животът на селското момче? Ето как той описва един негов ден.

Жътва е. Рано сутринта родителите му, евентуално и други, притекли се на помощ, тръгват за нивата и му дават поръчките: „Пускаш кравата да пасе, докато е хладно. Прибираш я към 11 часа, вземаш стомната с прясна вода и идваш на нивата. Там ще обядваш с нас и ще отидеш да напоиш коня. След това ще си отидеш вкъщи, ще извадиш от кожуха подквасеното мляко, ще насечеш съчки за пещта и ще нахраниш прасето. Ще му сипеш във ведрицата два канчока трици и ще ги объркаш с 4 канчока вода. Ще почистиш обора и когато сянката на стрехата стигне до колчето, ще пуснеш пак кравата да пасе“.

Това, както е описано, той нарича една сравнително лека и балансирана програма. Нарича я лека, защото едновременно с това вижда жътварите, привели гръб под палещото слънце, със сѐрп и паламарка да отрязват стиска по стиска житните стѐбла, от тях да трупат рѐкойки, от рѐкойките да връзват снопи, от снопите да правят кръстци. И по-късно снопите ще се прѐснат на хармана и ще се вършеят с диканя, за да се отдели зърното от сламата. След време поетът ще подканя: „Сей земеделецо, сега му е времето, хвърляй добри семена...“. И цикълът се повтаря. Той казва, че само който лично е преживял в някаква степен тежкия селски труд през онова време, може да го оцени по достойнство. И добавя: „Когато чувам понякога как млад човек изразява презрението си към някого, наричайки го селянин, моята съвест се бунтува. Мнозинството от селяните са скромни, честни, трудолюбиви и почтени хора. Който е живял или общувал с тях, може да долови и оцени техните добродетели.“.

Родителите му са типични представители на тези скромни, честни и трудолюбиви хора. Животът им е изпълнен с труд, лишения и грижи за децата (две момчета и три момичета). Погледнато от дистанцията на времето картината изглежда пасторална, в градските очи - дори романтична. Такава е останала в спомените на детето, което прекарва много лета при баба и дядо на село. Но по онова време действителността съвсем не може да се нарече романтична. Към изнурителния труд вкъщи, на нивата, в обора и по пътищата трябва да се добавят несгодите, породени от капризите на времето - суша, градушки, наводнения, болести и други. Вълнуващи картини за трагедии, причинени от неблагоприятната природа, са описани в литературата. Но те не са художествена измислица, а сурова реалност, в която животът е борба за оцеляване. Отгледани в такива условия, децата израстват със силна воля и с уважение към труда.

След завършване на началното си образование той има желание да продължи в Техническото училище, но по някакви причини това не се случва и с известна неохота попада в Априловската гимназия в Габрово. В някаква степен това потиска импулсите му за учене. От друга страна, идването от едно малко село в сравнително голям град със съвсем друга среда и други условия на живот не може да не е породило своеобразна криза. Това се отнася и за различните условия в гимназията, за различния учителски и ученически състав, за различното им поведение и прочее. Фрапиращи са случаите да се пишат от някои учители незаслужено високи оценки на синове на известни с високото си обществено положение родители. Има съмнения и коментари, че съответно се намаляват оценките на други ученици с оглед да се поддържа считаният за нормален среден успех. Предположение! Дано такава практика е само минало.

За него в този период значение има присъщата му стеснителност. Такава той проявява още от дете и при основното му образование, но я преодолявана с помощта на

учителите. Когато трябва да разкаже урока или да реши на дъската задача, той се стресира и не успява да се представи според знанията си. На класните писмени работи се справя много по-добре, отколкото на устните изпити, защото при тях отсъства този стресиращ фактор. Успешно се справя и с матурата.

По-късно той ще отбележи, че за своето стресиране по време на изпит често се сеща, когато след години изпитва студенти. Не само се сеща, но се старее да им помогне да се успокоят, да преодолеят напрежението и спокойно да покажат знанията си. Колко е важно да разбираш другите!

Установяването му за сравнително дълго време в Габрово е своеобразен обрат в неговия живот. Попада в нова жизнена среда с нейните особености в битово, културно и нравствено естество. Той влиза в тази среда като скромно и твърде наивно момче, вярващо в доброто начало у човека, състрадателно и с готовност при нужда за услуги и помощ другиму. Реалният живот по-нататък обаче прави някои корекции. Кога с нежно внушение, кога с подръпване на ухото или с плесница, той му показва, че „не всичко що хвърчи се яде“, че под лустрото понякога има невидима ръжда, че под тихата повърхност на морето-живот може да има мъртво вълнение, подводни камъни и дори хищни акули.

Габрово по това време е среден по мащабите си провинциален град. Може би е и най-дългият, разположен от двете страни на р. Янтра и на нейния приток р. Синкьовица. Славил се е със силно развита индустрия и затова е наричан българският Манчестър.

А габровци са известни преди всичко със своята предприемчивост, находчивост, трудолюбие и пестеливост в най-добрия смисъл. Като поучителен пример се сочи Пенчо Семов - един от най-богатите българи по онова време, притежател на няколко фабрики (не само в Габрово), както и на акции от много фирми. Една негова текстилна фабрика носи символичното име „Успех“. Той е започнал бизнеса си с един кон със самар. С него е пренасял през Балкана купуваната и продавана вълна. А Чудомир в разказа си за Габрово пише: „Ако искате да видите какво значи труд, воля и творчество, идете в Габрово... В този прекрасен български кът живеят най-чистите български сърца“.

Кирил завършва Априловската гимназия с матура и се дипломира в края на юни 1945 година. Макар и с диплома за зрелост в джоба, все още няма ясна представа за бъдещето си, няма силно мобилизираща цел и устрем към нещо по-далечно и перспективно. Мисли си само за това, че ще трябва да усвои и да упражнява някаква професия, но каква? Идеи и мечти за висше образование се раждат в главата му малко по-късно и особено след случилото се в казармата.

Призован е през ноември 1945 г. във Въздушното училище в Казанлък. Постъпил в армията по-рано от набора с надежда, че по-рано ще завърши службата. За съжаление, не става така. Уволнен е заедно с другите от набора, които са призовани през април 1946 година. „Е, служили сме на Републиката 6 месеца повече, но нали е било доброволно“. Тези 6 месеца обаче обхващат една тежка зима, с много тежка общо строева подготовка и при много сурови казармени условия. Но може би те каляват характера!

След приключване на строевата подготовка войниците са разпределени по школи за класни занимания. Той попада в Метеорологичната школа, в която занятията за него са много интересни. Изучава различните видове облаци (кумулус, кумулонибус, стратус, стратокумулус и др.), как се формират, по какво се различават и т.н. или пък как се променят ветровете в различните височини и какво е значението на измененията в атмосферното налягане. Не по-малко интересно му е прогнозирането на времето и във връзка с това - съставянето на синоптичните карти. По време на пълния курс на школата полагат няколко изпита и накрая получават дипломи. По всички учебни предмети той има отлични оценки. Дали изучаването на вариацията в метеорологичните явления не е запалила по някакъв невидим начин искрата на интереса му към статистиката?

След редовната военна служба му предлагат да остане на щатна (свръхсрочна) като офицер и преподавател в Метеорологичната школа. Макар и поласкан от това предложение, той решава да се посвещава с родителите си. Отговорът им е недвусмислен. В него се изразява принципното неодобрение на казармения живот и военната професия, а конкретно за него баща му пише трогателно: „Ако ти се съмняваш дали ще мога да те издържам да следваш, трябва да знаеш, че последната риза от гърба си ще продам и пак ще те издържам“. Баща му, разбира се, добавя, че сам трябва да вземе решение кое ще е най-добре за него. При такъв отговор няма никакво колебание. Решението е взето и съдбовната стъпка е направена.

Приятелите му разказват, че във Висшия финансово-стопански институт в Свищов има много добри условия за учене и то при сравнително по-малко средства в сравнение с други висши училища. Наемите са по-ниски, храната в студентския стол (Мензата) е по-евтина, а бедните студенти получават стипендия. Готви се за приеман изпит, кандидатства и става студент. Сега се нарича Стопанска академия „Д. А. Ценов“ с каквото име е създадена през 1936 г. с дарения на свищовския търговец и родолюбец Димитър Ценов. Академията в Свищов има интересна и поучителна история.

Най-важното през студентските години е учението, заради което търпят лишения и несгоди. Преподаването в Академията е на високо ниво. С малки изключения преподавателите са много добри и като лектори, и като учени. Отнасят се сериозно към задълженията си, загрижени са за подготовката на студентите. Има дисциплина от двете страни - на преподаватели и студенти. По-голямата част от професорите, доцентите и асистентите са запомнени завинаги. Колко ли от днешните студенти биха казали същото за своите преподаватели?

Първият ректор на Академията проф. Димитър Бъров е учен и преподавател с голяма култура. По много интересен начин преподава гражданско право. Преди да стане ректор и професор е бил министър на търговията. От първите професори (по-късно академик) е Иван Стефанов. Той е преподавал статистика, но напуснал, защото е бил назначен за министър на финансите. Съдбата го среща с него за съвместна работа след години.

Забележителен с ерудицията и с преподаването си е проф. Атанас Бешков (по-късно също академик). Неговите лекции по стопанска история и стопанска география са също много интересни. След това курсовете му са поети от неговия асистент, а по-късно професор, Тярко Йорданов. С него след години ще установят много приятни колегиални отношения в Икономическия институт в София.

Забележителен е проф. Тодор Владигеров (по-късно член-кореспондент на БАН и заместник-директор на Икономическия институт на БАН). Преподава политическа икономия, но по свой маниер и със свои тълкувания на определени икономически процеси. След напускането му курсът е поет от младия и високо ерудиран доцент, скоро след това професор, Чавдар Беязов. След време между семействата им се създава много топло приятелство.

По време на втори курс от следването от задгранична специализация се връща доц. Стефан Станев, който скоро след това става професор и ректор. Той привлича вниманието на преподаватели и студенти с ерудицията си и с качествата си на ръководител. Както се случва, орисницата вероятно е решила, че още от студентската скамейка до края на трудовата дейност животът му ще бъде свързан с този уважаван човек.

Респектираци с изисканите си лекции, някои от които придружени със забавни елементи, са проф. Васил Ранков, проф. Велислав Гаврийски, проф. Господин Тошев, проф. Минко Русинов (който поема ректорския пост след проф. Станев).

Задълбочени в преподавателската си работа са тогавашните асистенти, а по-късно доценти и професори - Величко Нанков, Тотю Тотев, Петър Мاستиков, Пеньо Телбизов, Юлиан Дончев, Димитър Спасов, Симеон Лалев. Те се налагат убедително и в изследователската област.

С огромно уважение и преклонение той тачи спомен за още един човек от свищовското съзвездие, чиято снимка остана на библиотеката му докрай (и все още е там). Това е академик Никола Михов. Неговите приятели и почитатели го наричат „Бачо Кольо“. Той е известен учен и не преподава, а се занимава с изследвания. Това е човек с изключителна култура и богата научна продукция. С готовност дава консултации и съвети по методика на научните изследвания, по библиография и в други области. Когато Гатев е назначен за асистент, той го вика и му дава една книжка от началото на 19-и век с автор Жул Пейо, озаглавена „Хигиена на умствения труд“, и му поръчва основно да я проучи. На следващата среща се провежда дълъг разговор, в който мъдрият старец дава изключително полезен съвет относно преподавателската и научната работа. Този съвет завършва с думите: „Трябва да знаеш, че науката е голяма ревнивка и иска да ѝ се отдадеш без остатък. Помни това, но аз не те съветвам да стигнеш до крайност като мен. Увлечен в научните си изследвания, не ми остана време да се ожена, да създам семейство. Останах завинаги стар ерген. Това не е пример за подражание“. Съветът е запомнен и никога пренебрегнат, без да се стига до крайност.

През последната година на следването в Свищов в живота му се случват две важни събития.

В личен план събитието е срещата и любовта с бъдещата му съпруга Йорданка. Данчето, както всички я наричат, е останала кръгло сираче на 14-годишна възраст, принудена сама да се справя с лишенията и трудностите в живота. Въпреки нерадостната си съдба, тя е добра, мила, отзивчива, великодушна и щедра. Тя притежава тази тиха сила на характера и добронамереност, с които неведнъж ще засвидетелства своята всеотдайност към семейството. На 1 декември 1950 г. сключват граждански брак в Свищовската община.

Съвместният им живот продължава 56 години, до нейната смърт през 2007 година. Споделят заедно радости и несгоди, преместване от една квартира в друга, първо в Свищов, а после в София, докато едва през 1968 г. успяват да си купят собствено неголямо жилище. В семейството няма остри конфликти или неразбирателства. При неизбежните за всяко семейство различия в мненията или идеите (по битови и други въпроси) обикновено тя прави компромисите и много често великодушно предоставя на съпруга си правото за решение. С хората поддържа сърдечни отношения, готова да помогне, щедра и състрадателна. За всички, които я познават, тя е светъл образ на скромна, добронамерен и трудолюбив човек с благородно сърце.

Другото събитие е успешното дипломиране с обща отлична оценка и появилата се възможност да бъде назначен като асистент по решение на Академичния съвет. Има три асистентски места: по финанси и кредит, застрахователно дело и статистика. Предпочитанието, към което клони, е финанси и кредит. Получава се обаче друго. Ректорът проф. Станев, който по това време е и ръководител на катедра „Статистика“, го поканва на среща и му съобщава, че е подписал заповед за назначаването му за редовен асистент от 26 декември 1951 г., честити му дължността, пожелава му успех и допълва сякаш между другото, че от този ден нататък ще работят заедно и че трябва да се готви за водене на упражненията по статистика от следващия семестър. Вълнението е много голямо от това, че въпросът е предрешен и че ще става **статистик**. Не му остава нищо друго освен да изкаже благодарност, да поиска съвет относно литературата, по която да се готви, и да започне подготовката.

Започва трескава работа. До началото на следващия семестър остава съвсем малко време. Той е учил само един общ курс по статистика, преподаван от проф. Станев, защото е следвал специалност „Стопанска отчетност“, а не специалност „Статистика“. Стресът е огромен. Търси и чете каквато литература може да се намери, главно руски учебници. През това време Данчето, вече бременна, посещава курс по безболезнено раждане, ръководен от началника на родилния дом д-р Вадим Иваней, по произход руснак. Идва февруари 1952 г., когато семестърът започва и когато трябва да стане истинското „бойно кръщение“, а също и раждането на очаквания трети член на семейството. По разписание първото упражнение е насрочено за 7 февруари. Вечерта на 6 февруари безпроблемно на бял свят се появява малкото момиченце, което ще бъде наречено Недка, на името на баба си. По стечение на обстоятелствата таткото научава за това едва на следващия ден, отбивайки се в родилния дом на път за Академията и за своето „бойно кръщение“. Огромната радост от току-що наученото събитие е примесена с вълнения как ще премине първото упражнение по статистика. Мислите прескачат от родилния дом към катедрата и обратно. Добрата подготовка е истинско спасение в такива случаи.

Интересно съвпадение се случва двадесет и три години по-късно. На същата дата - 7 февруари, през 1975 г. дъщерята, пишеца тези редове, влиза в учебната аудитория за своето „бойно кръщение“, първо упражнение по статистика като асистент не на друг, а на същия уважаван човек - проф. Стефан Станев. Стресът и вълнението не са по-малки. Добрата подготовка е гаранция за успех особено когато е направена под ръководството на най-добрия учител, твоят баща.

На професионалното поприще в Свищов напрежението расте. То идва преди всичко от това, че се налага последователно в кратки срокове да се поемат нови лекционни курсове поради недостиг на преподаватели и поради това, че проф. Станев, който преподава две дисциплини, напуска Свищов, за да стане началник на Управление висше образование в София. При тези обстоятелства не остава време и сили за научна работа, която е неотделима от преподавателската. Трябва да се избере актуална тема и да се работи върху дисертация за тогавашната научна степен „кандидат на икономическите науки“, а във връзка с това да се положат изпитите от т.нар. кандидатски минимум. Изпитите са взети, публикувана е студия по избраната тема за дисертация, но предстои още много работа.

През 1949 г., когато все още е студент, Кирил Гатев е приет за член на Българската комунистическа партия (по-късно преименувана в социалистическа). От негова страна това е мотивирана стъпка с утвърдени по това време идеологически и политически възгледи и в никакъв случай от конюнктурни и други съображения. По-късно той пише, че е останал последователен и верен на тези възгледи независимо от собствените му критични и самокритични оценки на факти, събития и обстоятелства през изминалите години. Той държи да се разграничи от всякакъв род политическо хамелеонство и ренегатство, от превръщането на политическата принадлежност в разменна монета и трамплин за постигане на користни цели.

През времето, когато вече е в София, се налага да изпълнява партийни поръчения, които са пряко свързани със служебното му положение: представител на административното ръководство в партийното бюро в Централното статистическо управление (ЦСУ); член на Вузовския партиен комитет във ВИИ „Карл Маркс“ в качеството му на декан на факултет; член на Партийния комитет в Министерския съвет, отговарящ за повишаване на икономическата квалификация на съветниците чрез семинари и др.; член на Централния съвет на профсъюза на административните служители като зам.-председател на ЦСУ. Партийните органи на съответните равнища контролират и преценяват дали и как се изпълняват партийните поръчения и

професионалните задължения. Известно е, че през онези години съществува своеобразно сливане (симбиоза) на дейността на административните и партийните органи.

Кариера на статистик: учен, преподавател, ръководител

Годината 1959 е преломна за кариерата и семейството му. Съвсем неочаквано се получава покана от директора на Икономическия институт на Българската академия на науките (БАН) проф. Кръстю Добрев да кандидатства в конкурс за научен сътрудник в неговия институт. Идеята е лансирана от акад. Иван Стефанов, който завежда секция „Статистика“ в института, и е съгласувана с проф. Станев.

Семейството е изправено пред дилема с много неизвестност, особено от битов характер. Съветите на близки и безкористни приятели и безусловната подкрепа от страна на жената до него, която оставя решението в ръцете на съпруга си, наклоняват везните в полза на промяната с мотива, че виждат по-добри възможности за развитие в Българската академия на науките в София. Недка е малка, за да вземе позицията, но за вземането на това решение участва съображението за нейното бъдеще, както и за евентуалните внуци (които за всеобща радост идват по-късно: Дени - 1978 г., и Кирчо - 1979 година). Много трудности и несгоди, особено през първите години и включително от битов характер, трябва да бъдат посрещнати, но те правят хората по-силни. Оценено от дистанцията на времето, решението се оказва правилно и далновидно.

След спечелване на конкурса от 21 октомври 1959 г. Гатев е назначен за научен сътрудник в Икономическия институт на БАН и зачислен в секция „Статистика“ с ръководител акад. Иван Стефанов. Скоро след това е привлечен за хоноруван преподавател към катедра „Статистика“ във ВИИ „Карл Маркс“. Това е особено важно, защото преподавателската работа вече е обикната и не трябва да се губи форма. Нещата и в бъдеще се развиват, така че с преподаването той не се разделя никога, чак до последната лекция през 2005 г., в навечерието на 80-годишния си юбилей.

През 1964 г. ръководството на ВИИ „Карл Маркс“ му предлага доцентура, ако премине на основна работа там. Взето е съгласието на директора на ИИ на БАН и на акад. Иван Стефанов. Съгласието на директора се свързва с личното му приятелство с ректора на ВИИ (Ангел Чаушев). Той му казва, че няма да му пречи, защото много го обича, но няма да бъде освободен от Редакционната колегия на списание „Икономическа мисъл“, на което той е главен редактор. Съгласието си акад. Стефанов сам обяснява с известно угризение, което изпитва за това, че нищо съществено не е свършено в секцията, но не по негова вина, а в негов ущърб. Секцията е малобройна, няма необходимата среда, а няма и перспектива. Затова за него ще е по-полезно да се включи в катедрата във ВИИ „Карл Маркс“, в която фактически е съсредоточен статистическият актив.

Доцентският конкурс е спечелен и от 15 август 1964 г. Гатев е назначен за редовен доцент в катедра „Статистика“. Предполага, че ще може вече да се отдаде само на преподавателската си работа, както и на изследователска, която представлява интерес. Но не се случва така. Това е време, когато фигурите на управленската шахматна дъска във всички сфери и равнища се редят и разместват от висшестоящи ръце. По тяхна воля на 4 септември 1965 г. Гатев е назначен за заместник-председател на Централното статистическо управление при Министерския съвет, чийто председател е проф. Стефан Станев. Няма съмнение, че именно той е пожелал и предизвикал това назначаване. Във ВИИ „Карл Маркс“ е преназначен за доцент по съвместителство.

Зареждат се реорганизации и метаморфози в държавната статистика. От януари 1969 г. ЦСУ се реорганизира и преименува в Държавно управление за информация при Министерския съвет и той е преназначен за негов заместник-председател. От септември

1975 г. се създава Министерство на информацията и съобщенията с министър Хараламби Трайков (син на земеделския лидер и председател на Народното събрание Георги Трайков). След преждевременната смърт при автомобилна катастрофа на Хараламби Трайков за министър е назначен Георги Андреев. В Министерството на информацията и съобщенията проф. Станев е заместник-министър, а Гатев е назначен за началник на Управление „Изследвания и анализи“. ЦСУ се запазва като звено на министерството. През юли 1976 г. Министерството на информацията и съобщенията се разпада и отново се създава Централно статистическо управление при Министерския съвет. От 1 юли същата година Гатев е назначен за първи заместник-председател на ЦСУ и главен редактор на списание „Статистика“. За председател пак е назначен проф. Станев. Следвайки хронологията, твърде скоро след това ЦСУ се реорганизира в Комитет по единна система за социална информация. Във връзка с възникнали разногласия с висшестоящи дейци относно информацията функциите и организацията на Комитета проф. Станев и Гатев са освободени от длъжност на 30 ноември 1977 година. На следващия ден Гатев преминава отново на основна работа във ВИИ „Карл Маркс“, преименуван след това в Университет за национално и световно стопанство (УНСС).

Не след дълго се случва нещо, което буди размисли и догадки. Емил Христов, който по това време е заместник-председател на Съвета по управление в Държавния съвет (с председател Т. Живков) и е смятан за „архитект“ на единната система за социалната информация, внася за обсъждане в Икономическата комисия в ЦК на БКП проект на тази система. Комисията е ръководена от секретаря по икономическите въпроси - Гриша Филипов. Изненадващо, Филипов предлага на Гатев да бъде рецензент на проекта и да представи лично оценките и мнението си на заседание на комисията. Без съмнение, той е знаел, че освобождаването на двамата със Станев от длъжност в ЦСУ става по волята на Емил Христов. Съществува впечатление, че отношенията между тях двамата не са от най-добрите, но е трудно да се допусне, че това има някаква връзка с определянето му за рецензент, а и от страна на Филипов няма никакви внушения относно съдържанието на рецензията, нито пък е известно какво е неговото становище относно единната система за социална информация.

Рецензията е написана без какъвто и да е компромис с разбиранията му и с професионалното отношение към проекта. В този смисъл, тя е критична. Насрочено е заседание на Комисията. Присъстващите членове са министри и други високопоставени личности. В началото на заседанието Емил Христов прави експозе по проекта, след което Филипов дава думата на рецензента да представи рецензията си, която предварително е изпратена на членовете на Комисията. Всички изказали се правят много съществени критични бележки и по същество изразяват подкрепа към рецензията. В заключителното си изказване Емил Христов се опитва отново да защити проекта и да оспори изразеното в рецензията становище по принципните въпроси. Накрая Филипов прави известно обобщение и заявява, че трябва да се уважава мнението на специалистите в тази област, и че е необходимо да продължи работата по проекта. Според него не се налага вземането на друго решение. Нещата по-нататък се развиват, така че самата идея за единна система за социална информация, каквато е лансирана от нейните автори, се превръща във фикция и потъва в забрава.

Междувременно, освободен от административни ангажименти, за Гатев на преден план изпъква грижата да бъдат снабдени студентите от специалност „Статистика“ с учебник. През 1980 г. е издаден учебникът „Въведение в общата теория на статистиката“. Той е посрещнат с интерес и одобрение. Авторитетни статистици, като професорите Станев, Цонев, Сугарев, Тотев и др., му дават висока оценка като първи български учебник по статистика със съвременно съдържание.

На 23 април 1980 г. Гатев защитава успешно докторска дисертация (доктор на икономическите науки) пред Специализирания научен съвет на Висшата атестационна комисия с председател акад. Евгени Матеев и рецензенти акад. Иван Стефанов, проф. Анастас Тотев и проф. Здравко Сугарев. Гласуването в съвета е единодушно, защитата е коментирана като „блестяща“, а препълнената зала - като „безпрецедентен случай“. Успешната защита за него е отговор по достойнство на злодеянията на недобронамерени хора, които на два пъти две години преди това го провалят с подмолни действия при гласуването в съвета по обявления за него конкурс за професор в катедра „Статистика“. Тъжно е да видиш врагове в лицето на ония, на които си правил само добро. Какво великодушие и извисеност на духа трябва да има човек, за да може да загърби и преодолее раните от злосторните деяния на неблагодарните, завистливите и злобните хора, които заслужават укор и презрение. Но дали пък тези хора не заслужават и съжаление за това, че природата ги е лишила от тази висша благодат, наречена съвест? Нейното отсъствие не е ли нещо като душевна инвалидност и лично нещастие? Благородните хора вярват, че доминират хората с будна съвест, висок морал, топло сърце и чисти ръце. Те заслужават дълбок поклон.

Професионалните задължения на Гатев продължават в Университета за национално и световно стопанство. На 1 октомври 1979 г. е избран за декан на факултет „Икономическа информация“, а на 25 февруари 1982 г. с единодушно гласуване получава и твърде изстрадалото си професорско звание. Като декан има трима заместници: по учебната работа (проф. Нигрета Величкова), по изследователската работа (доц. Георги Минчев), а по съществуващото тогава обучение на студенти-работници (доц. Стоян Дурин). Те представляват един добър екип, който работи активно и отговорно при коректни взаимоотношения. Факултетът „Икономическа информация“ е най-големият в структурата на университета. В административно отношение се ползва с относителна самостоятелност. Разполага с отделна канцелария, в която се води цялата документация на студентите. Има Факултетен съвет и Декански съвет, които обсъждат и решават всички въпроси относно учебната и изследователската дейност. Факултетът обединява катедрите и специалностите по статистика, счетоводство и контрол, информатика и стопанско управление, както и общите за университета катедри по математика, физкултура и педагогика. Този широк обхват и относителната самостоятелност на факултета правят твърде отговорна работата по неговото управление и поражда известни трудности при организацията на учебния процес, кадровото обезпечаване и други.

Поемайки дължността, на Гатев му прави впечатление, че е посрещнат твърде хладно от страна на служителките във факултетната канцелария. Това го озадачава, още повече, че са изразявали недоволство от бившето деканско ръководство. В хода на съвместната им работа по-нататък отношението към него бавно се променя в положителен смисъл. Какво се е случило в началото и какво е променило настроението на служителките, които са станали вежливи, усмихнати, много прилежни в работата си, не е ясно. Изключително акуратна в работата си е ръководителката на канцеларията г-жа Венета Русева, която има дългогодишен опит. Въпреки нейната преданост, тя не помага да бъде разгадана тайната. Всичко се изяснява едва когато той напуска деканството. Тогава служителките, начело с г-жа Русева, му устройват трогателно изпращане и му връчват подарък - кристална ваза. На това мило тържество една от служителките вдига тост в негова чест и съобщава, че някой негов „доброжелател“ им казал, че с новия декан не ги чакат радостни дни, защото той е изключително строг и педантично взискателен. Те с тревога очаквали да се проявят тези качества, но това не се случило и те постепенно се успокоили. Служителката завършва с думите: „Скъпи проф. Гатев, тогава ние плакахме от Вас, повярвали на клеветата, а сега плачем за Вас поради раздялата“. При

тези думи всички се просълзят. Трогателен случай, защото тези думи и сълзите в очите на служителките са най-голямата награда за свършената работа, неоценимо по-скъпа от кристалната ваза.

Важно е да се отбележи, че по предложение на Гатев като декан за първи път във факултета и общо в университета е въведено индивидуално обучение на талантливите студенти, което се посреща с известна съпротива. При обсъждане на това предложение във Факултетния съвет някои от членовете на съвета изразяват мнение, че е недопустимо от морално-психологическа гледна точка създаването на привилегирован студентски елит. Налага се да бъдат убеждавани, че прогресът на човечеството се движи преди всичко от талантите, будната творческа мисъл и от хората, които се стремят към повече знания. А задължение на преподавателите и на ръководителите в университета е да откриват талантливите млади хора, да ги вземат „под крилото си“ и да създават условия те да разширяват и да изявяват интелектуалните си възможности. Въпреки съпротивата Факултетният съвет взема правилно решение и приема правилник за индивидуално обучение. Актив на факултета също е разширяването и задълбочаването на изследователската работа и обсъждането на резултатите от нея на организирана научна конференция. Много интересни и полезни изводи са направени от организираната анонимна анкета, обхванала всички асистенти. Тя разкрива редица проблеми относно подбора, научното ръководство и развитието на младите нехабилитирани преподаватели. Работата като декан и член на Академичния съвет на университета му носи удовлетворение. Но независещи от него обстоятелства налагат да я напусне преждевременно. На 1 юни 1982 г. Гатев преминава на друг „стан“ - съветник в Министерския съвет.

Задълженията му като съветник на министър-председателя са да дава мнение по постъпващата в МС информация, да прави анализ на състоянието на икономиката, а при нужда и тематични анализи, да дава мнение по различни проекти и предложения за решения и други. Благоприятни условия са създадени относно предоставянето на всякаква нужна информация, служебни материали, книги и прочее. Има случаи, когато премиерът лично води разговори със съветника по икономически или други въпроси или за да възложи конкретни поръчки. Независимо от създаването на известно напрежение поради поставяне на кратки срокове, общо взето, работата протича спокойно. Удовлетворително е да се знае, че има управляващи от най-високо ниво, които ценят знанията на експертите и умеят да се обръщат към тях за помощ и професионален съвет.

Катедра „Статистика“ представлява истинската професионална среда за всеки преподавател статистик. Тя се ръководи дълго време от проф. Станев, който има заслуги тя да се превърне в средище на активна преподавателска и научна работа. В спокойна и творческа атмосфера се обсъждат съществени въпроси на преподаването на статистическите дисциплини, резултатите от научни изследвания, учебници, новости в областта на световната статистическа наука и други. Това е по същество и своеобразна школа за развитието на младите кадри. Поддържането на сравнително високо равнище на дейността на катедрата се дължи в много голяма степен на ерудирани, известни и дълбоко уважавани професори, като Станев, Цонев, Сугарев, известно време и акад. Стефанов и проф. Тотев, а от по-младото поколение: Съйкова, Величкова, Русев, Къналиев и други. При съществуващата в катедрата атмосфера се раждат и новаторски идеи относно съдържанието и методиката на преподаването на статистическите дисциплини. По това време се извършва своеобразна „революция“ в учебния план на специалност „Статистика“. Основната дисциплина „Обща теория на статистиката“ е диференцирана в 4 дисциплини: Въведение в общата теория на статистиката, Логика на статистическите изследвания, Статистически методи - първа част (наречена по-късно „Статистически анализ на връзки и зависимости“), Статистически методи - втора част

(наречена по-късно „Статистически методи за изучаване и прогнозиране на социално-икономически явления“).

Първият мандат на Гатев в държавната статистическа институция е 12 години (от 4.09.1965 г. до 30.11.1977 година). Организационната форма и наименованието на статистическата институция търпят чести промени. Характерът на служебната работа на Гатев при тези реорганизации не търпи съществени изменения. Значителен принос и трайна следа, с инвестиция на най-много сили и знания, има в своята аналитична работа. Още в началото на 70-те години с големи трудности и с подкрепата на проф. Станев той създава управление „Изследвания и анализи“, което просъществува като структурна единица дълго време и в него израстват добри специалисти. Дейността му получава високи оценки от органите и специалистите, които „консумират“ анализите му по важни икономически, социални, демографски и други проблеми. Но освен с подбора и обучението на специалистите, редица предизвикателства са свързани с трупания от години консерватизъм, включително и в главите на отговорни хора. Той се изразява преди всичко в закостенялото разбиране, че анализът е несвойствен на статистическата институция. Тя трябва само да произвежда статистически данни, а да ги анализира този, който ги използва.

Управлението преживява много трудности, но и постижения. Получава похвали, но и упреци. Печели признание, но и завист, която на моменти прераства в опити за ликвидиране, особено след създаването на Министерството на информацията и съобщенията. Кирил Гатев чувства това управление в голяма степен като своя „свидна рожба“. Може би тъкмо затова преживява болезнено всичко, което се отнася за него. Помни се едно събитие, което има по-широко звучене, главно в морален аспект. Проявите на негативно отношение и стремежът да се ликвидира управлението се предопределят в известна степен от обстоятелството, че то е самостоятелна структурна единица в Министерството извън ЦСУ. То обаче използва статистически данни на ЦСУ, анализира ги и „готовата му продукция“ се предоставя на потребителите, а преди всичко на висшите държавни органи. От тях нерядко се получават ласкави отзиви и похвали. Това поражда у някои дейци на ЦСУ ревност и обяснима завист. По различни поводи те внушават на министъра (Хараламби Трайков), че съществуващото положение не е нормално и че трябва аналитичната работа да се осъществява от ЦСУ, т.е. да се закрие Управлението. Има признаци, че министърът сякаш възприема тези претенции за основателни. След време обаче той предлага да се организира събрание на служителите в Управлението, на което иска да присъства. Набляга, че на събранието трябва да бъдат поканени председателят на ЦСУ (Дано Балевски) и неговите заместници. Те трябва обезателно да присъстват и затова трябва да им се каже, че министърът е наредил. На събранието е изнесен доклад-оценка на дейността на Управлението с очертани приоритети и перспективи. Провежда се много съдържателно обсъждане. Ръководството на ЦСУ присъства, но без да вземе участие в разискванията. Накрая думата взема министърът и всички със затаен дъх очакват неговите оценки и евентуална остра критика. За всеобща изненада, но и удовлетворение, чуто е нещо съвсем друго. Без да пести суперлативи, той дава много висока оценка на работата на Управлението, заявявайки, че с анализите си то в голяма степен представя лицето на Министерството, за което изказва своята лична благодарност към неговите специалисти и неговия ръководител. След това казва нещо, от което става ясно каква е била целта на събранието и изискването на него да присъства ръководството на ЦСУ. Част от неговите думи са: „Някои хора се опитваха да ме настроят срещу Управлението и неговия началник. Първоначално аз се поддадох, но твърде скоро разбрах колко недобронамерени и несъстоятелни са внушенията, които ми се правят. Сега използвам случая да предупредя, че имам достатъчно лични впечатления и оценки относно работата на Управлението и

възможностите на неговите специалисти, както и убеденост относно мястото на това Управление в структурата на Министерството. В това отношение нямам нужда от съветници. Призовавам да се прекратят атаките срещу Управлението и всеки да се грижи за своята работа и своите задължения“. Това събрание и преди всичко словото на министъра повишават в голяма степен самочувствието на специалистите и амбициите им за усъвършенстване на анализите. Случаят предизвиква възхищение от качествата на министъра като ръководител и може да бъде поучителен пример за всички ръководители как да се пазят от блюдолизци, ласкатели, кариеристи и непочтени хора.

За съжаление, когато в края на 1977 г. Кирил Гатев и проф. Станев са освободени от заеманите длъжности (председател и първи заместник-председател) на ЦСУ, новите ръководители закриват Управлението, специалистите му са разместени в други звена и аналитичната работа е сведена до елементарни конюнктурни прегледи и то дотолкова, доколкото държавните органи се интересуват от тях.

След много години, прекарани извън държавната статистика, започва неговият втори мандат, продължил 8 години (до 15 май 1998 година). Великото народно събрание го избира на 15 август 1991 г. за заместник-председател на създадения със Закон за статистиката Национален статистически институт (НСИ).

Това става, когато вече е „избухнала“ демокрацията и след като Великото народно събрание взема странно решение - вместо да преобразува ЦСУ в НСИ, решава да закрие ЦСУ и да създаде НСИ. Това по-нататък има своите отрицателни последици.

За председател на НСИ вече е избран Захари Карамфилов, който не е специалист по статистика. В същото време той е народен представител и председател на Икономическата комисия в Парламента, поради което не може да съвместява длъжността председател на НСИ. Създава се деликатна ситуация, при която очевидно Карамфилов държи на длъжността председател на НСИ, но изпитва неувереност.

Карамфилов се обръща към Гатев с настойчива молба да приеме длъжността заместник-председател, но получава категоричен отказ. Кани го на среща, която продължава дълго, и на която Карамфилов излага всевъзможни мотиви и съображения, за да го убеди да приеме предложението. Накрая пристъпва към трогателна лична молба. Казва, че много се страхува от неуспех, тъй като не е статистик и затова се обръща към него с гореща молба за лична помощ. Необходимо е да се даде тласък на очакваната реформа в статистиката, да се очертаят проблемите, да се състави програма и т.н., а след това, ако Гатев настоява, би могъл да се оттегли. С този последен довод постига съгласието, което е истинска победа, тъй като е твърде необичайно за Гатев да каже „да“, след като вече е казал „не“. Близките му не познават друг такъв случай. Това само показва колко много му е на сърце съдбата на статистиката.

След избора във Великото народно събрание съгласно Закона за статистиката председателят на ВНС (акад. Николай Тодоров) подписва документ, съгласно който на Карамфилов се дава ранг министър, а на Гатев - заместник-министър. Заедно със заместник-председателя на ВНС (Гиньо Ганев) отиват в НСИ, за да бъдат представени на директорите и началниците на отдели на ЦСУ (НСИ фактически още не съществува). Градусът на напрежението сред хората на ЦСУ обаче е много висок, главно поради закриването (а не преобразуването) на ЦСУ, защото така при пенсиониране служителите губят полагащото им се възнаграждение за непрекъсната работа в едно учреждение. Става известно и това, че Гатев ще изпълнява длъжността председател, докато Карамфилов е народен представител.

Започват стачки, протести, демонстрации, изявления по радиото и телевизията, коментари във вестници, изложения до Министерския съвет с искане за отмяна на решението за закриване на ЦСУ и прочее. Редят се „черни дни“, през които всеки горчиво би съжалил, че е там. Бунтовете се ръководят от синдикалните лидери, които се държат

грубо, арогантно, безцеремонно. През това време Карамфилов е като външен наблюдател. Най-после Гатев взема драстично решение. Преназначава всички служители на ЦСУ за служители на НСИ. Това води до известно успокоение за хората, но не и за синдикалните босове. Тогава той издава заповед, според която, ако до определен час служителите не подпишат договорите си в „Личен състав“, ще се считат за доброволно напуснали, а охраната няма да им разрешава да влизат в сградата. Когато научават това, бунтарите синдикалисти „омекват“. Започват да питат наистина ли ще останат на улицата без работа. Отговорът е категоричен: „Достатъчно търпях и повече няма да правя компромиси. Държавната статистическа институция трябва да работи“. Подписват съглашение, в което се предвижда прекратяване на протестите и нормализиране на работата във всички звена на института. Така приключват вълненията и се възстановява нормалният ритъм в Националния статистически институт.

Предстои изключително много работа по създаването на нова организационна и управленска структура, провеждането на конкурси за всички длъжности и други. По отношение на съдържателната страна на статистиката предстои съставянето на нови класификации и номенклатури, внедряването на системата на националните сметки, усвояването на нови методологии на статистическите изследвания в съответствие с прилаганите в Европейския съюз и прочее. Много работа е свършена през този твърде специфичен период от развитието на Българската държавна статистика.

От името на Националния статистически институт и по силата на изпълняваните функции от ръководителите му се налага участие в международни инициативи - срещи и конференции по линия на Статистическата служба на Европейския съюз (Евростат), Конференцията на европейските статистици (КЕС) към Икономическата комисия на ООН за Европа (ИКЕ), Черноморското икономическо сътрудничество и други. Много интересни и полезни разговори се провеждат при посещенията по различни поводи във Франция, Обединеното кралство, Италия, Швейцария, Австрия, Люксембург, Гърция, Турция. Полезни срещи се осъществяват и у нас, когато идват много специалисти от Евростат и от различни други статистически институции. Общото впечатление, което се налага от тези срещи е, че българската статистика и българските статистици се ползват с уважение и винаги се изразява желание за взаимно сътрудничество.

В системата на българската държавна статистика се работи усилено, изпълняват се сложни задачи, има трудности и неприятности, но наред с това има и много приятни и развлекателни занимания по повод на празници, рождени дни, посещения на забележителности в други страни, организиран отход и така нататък. Съвсем самодейно, в отделите, териториалните звена и отделни по-малки колективи се организират неофициални и много мили забавления със скромни почерпки и много веселие, танци, песни и шеги. Всичко това действа не само отморяващо, но и сближаващо за хората, прави от тях не само колеги по професия, но и приятели (без това да се отразява на служебните взаимоотношения). Стопява се в допустимите граници дистанцията между началници и подчинени. За добрия ръководител няма кръгове на толерирани и пренебрегнати. Естествено се създават приятелски отношения между хора, които взаимно си импонират като интелект, възпитание, поведение и пр., но те не пречат на служебната работа.

Заеманите административни и научни длъжности налагат участието на Гатев в съвети, комисии, колективни ръководни органи и др., като: Съвет по демографските и етническите въпроси в Министерския съвет, Съвет по европейска интеграция в Министерския съвет, Академичен, научен и факултетен съвет в УНСС, Научен съвет на Икономическия институт на БАН, Научен съвет на Научноизследователския планоикономически институт, Научен съвет на Научноизследователския институт по статистика, колегиумите на ЦСУ, на Националния статистически институт, на

Министерството на информацията и съобщенията и други. Участието в тези съвети означава разход на много време и енергия, но същевременно е начин за получаване на много информация и съприкосновение с различни процеси, проблеми и събития. Това разширява и обогатява интелектуалния капацитет и професионалните възможности. А на въпроса дали е полезно и целесъобразно съчетаването на научната, административната и обществената дейност, отговорът е: категорично „да“. Разбира се, това трябва да става в разумни рамки, по реалистични задачи и когато има в определена степен връзка между практико-приложната работа, извън научната организация и личния научен профил.

В промеждутъка от време между 1 май 1990 г., когато вече е „излязъл“ от Министерския съвет, и 15 август 1991 г., когато е „влязъл“ в Националния статистически институт, се установява за кратко в УНСС и се отдава изцяло на преподавателската си и научна работа, която винаги е смятана за основна, въпреки „скитането“ насам-натам. Освен в УНСС по различно време и под различна форма Гатев участва като професор и ръководител на катедра в Славянския университет, професор във Великотърновския университет „Св.св. Кирил и Методий“, хоноруван професор в Академията за обществени науки и социално управление, хоноруван професор в Московския славянски университет, хоноруван професор в Киевския славистичен университет, хоноруван професор в Бургаския университет „Проф. д-р Асен Златаров“, хоноруван професор във Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“ и други. Навсякъде се радва на коректни и дори топли колегиални отношения, на уважение, доверие и приятелство. Навсякъде се радва на адмирации и одобрение от страна на студентите като блестящ преподавател.

Последната му лекция е изнесена в края на учебната 2004 - 2005 г. в Учебния център на Варненския свободен университет в Смолян. Там и тогава приключва неговата 53-годишна преподавателска дейност. Много години! Но без умора, без отегчение, а с вдъхновение и посветеност, защото истинско удовлетворение се изпитва, когато обичаш преподаването, обичаш това, което преподаваш, обичаш тези, на които преподаваш.

През 1986 г., по време на работата в Министерския съвет, Гатев навършва 60 години. По този повод е удостоен с орден „Народна република България“. Всеки би изпитал приятно чувство от такъв акт на внимание. По онова време ордените, медалите и почетните звания се раздават с „широка ръка“. Те невинаги се получават за реални заслуги, а по-скоро по силата на заеманото служебно и обществено положение. Той самият е удостоен три пъти с ордени, както и с няколко медала по повод на годишнини от важни исторически събития. Каква е заслугата за това, че някой е „закръглил“ възрастта си на 50 или 60 години? По замисъл, а в болшинството случаи и фактически, ордените, почетните звания „заслужил“, „народен“, „герой“ и други отличия изпълняват ролята си на признания и стимул за върхови постижения. С вродената си скромност той трудно приема за себе си, че е заслужил такова признание.

Следващият му 70-годишен юбилей се провежда в Националния статистически институт (24 май 1996 г.). Тогава няма ордени и фалшива помпозност, но има едно много по-ценно и по-вълнуващо за него отбелязване на „събитието“ - топли, сърдечни и непринудени приветствия и много, много цветя. В спомените си отбелязва, че може би през целия си предходен живот не е получавал толкова много приятелски (не предателски) целувки.

Следващата кръгла 80-годишнина го „настига“, когато вече е извън професионалната и служебната си среда. Тя не е отбелязана с никакви формални и неформални ефекти, а тихо, без шум, без речи и ръкопляскания, но в най-топлата за всеки човек семейна среда, сред най-скъпото обкръжение, с най-сърдечните благопожелания и най-ароматните цветя. Оценява го като най-щастливия юбилей. В наследниците открива

смисъла на приемствеността и я прокламира като свое кредо. Изразява я със стих от Дамян Дамянов:

„... загледан в трите личица,
да виждам как животът продължава
в децата ми и в техните деца!“

Обяснимо е, когато човек се разделя с професионалната си кариера, да изпитва поне мъничко тъга. Никой не прави изключение. Важното е да изпитваш чувство на удовлетворение, когато винаги си разчитал на себе си и никога на протекции, снизхождания, великодушие, компромиси. Тук, на място, според него са думите на президента на концерна „Фиат“ Джани Анели в реч, произнесена по повод оттеглянето му от оперативно ръководство (на 75 години). Той се обърнал към присъстващите с думите: „Станете велики, станете лауреати на Нобелова награда, кардинали и дори папи, но го постигнете със собствени сили“. В това отношение Кирил Гатев е за пример - всичко постигнато от него е с воля и собствени сили.

Чувство на удовлетворение сам той изпитва и за това, че не се е придържал към установени щампи и схеми в преподаването, в това число и при изпитването и оценката на студентите. Той е категорично против в преподаването на статистика да се налагат дефиниции, формули, алгоритми и да се изисква студентите да ги възпроизведат. Главното за него е да се развива у тях статистическо мислене, да се разбира логиката, познавателният смисъл на статистическите характеристики и формули. От него е въведен за първи път изпит под формата на разговор, започващ обикновено със симулиран казус. За първи път се въвеждат през учебната 1973 - 1974 г. (с помощта на асистентката Благоева) дидактически тестове в учебния процес. Разбиранията му относно преподаването на статистическите дисциплини, които се споделят от преподавателите от неговата школа, намират отражение в издадените учебници и учебни помагала. Уникални в определена степен са: „Самоучител по статистика“ и „Статистически методи в емпиричните изследвания и бизнеса“. Скъмността често пречи да се оценят гласно и по достойнство постиженията. Школата на проф. Гатев в преподаването и писането на учебна литература има принос за израстването на редица добри статистици, сред които преподаватели. Добрият пример ще продължи да мотивира и следващите поколения.

В един обобщен преглед на резултатите от научната дейност на Кирил Гатев трябва да се посочат принципите, на които стъпва, както и основната тематика.

Първо, истинското научно творчество предполага да пишеш и публикуваш само ако можеш да кажеш нещо свое, макар и малко, било като идея, като подход, като интерпретация и прочее. Преразказването на известното, компилирането, както и лансирането на непроверени и недоказани хрумвания и други подобни, нямат нищо общо с истинската изследователска работа. В най-добрия случай това може да бъде популяризация на знания, пропаганда на известни тези, методи и така нататък.

Второ, истински научни постижения са възможни, когато научният деятел, изследователят, творецът се концентрира в малко на брой конкретни научни области или проблеми и навлиза в тяхната същност и дълбочина. Разпиляването по много теми и проблеми почти винаги води до повърхностно описание, а обикновено до количество публикации без необходимото качество, без значим личен принос в осветляването и решаването на научния проблем.

Дали винаги строго и безусловно могат да бъдат спазени тези принципи? Невинаги е налице пълна свобода относно избора на тематиката на изследванията, защото в някои случаи те са провокирани или налагани от служебното положение, от предложения за колективни разработки, инициирани от институциите проекти и други.

Всеки, който се занимава с изследователска работа, трябва да се стреми да се ръководи от тези принципи. Това са ценни завети на един истински учен.

В тематично отношение научната дейност на Кирил Гатев се разгръща в две основни области. Първата е индексологията, в която най-същественото са индексните модели за анализ на факторни ефекти. Публикациите му в тази област са посрещнати с интерес и изложените и обосновани в тях моделни конструкции и подходи са използвани и цитирани в над 20 публикации на други автори.

С по-голямо теоретично и практико-приложно значение са резултатите от изследванията му в другата област - структурния анализ. Те са публично защитени в дисертацията му на тема „Методологични въпроси на анализа на статистическите структури“, въз основа на която е заслужена научната степен „Доктор на икономическите науки“. Тези резултати са представени в поредица от публикации и най-пълно в книгата „Методи за анализ на структури и структурни ефекти“ от 2007 година. Най-голяма популярност получава предложеният и обоснован от него интегрален коефициент за измерване на структурни различия и неговите модификации за измерване неравномерността на структурите (концентрация, диференциация, пространствена локализация и други). Този коефициент е използван и цитиран в близо петдесет учебника и научни публикации както на български, така и на чуждестранни автори. Това е сериозно научно постижение, което заслужено носи на автора чувство на удовлетворение. Логично е да намери място и в практиката на статистическите анализи на НСИ.

„Обемът“ на това, което е материализирано чрез перото, е впечатляващ и удовлетворяващ. Издадените и преиздадени самостоятелни и в съавторство учебници и учебни помагала са 21 броя. Само оригиналните (без преиздадените) са четиринадесет. Публикуваните книги, научни статии и прочее са над шестдесет, а статиите и коментарите във вестници - над тридесет. Написани са над четиридесет рецензии на дисертации и трудове, представени в конкурси за хабилитиране и други. Отбелязването на внушителния обем на научната продукция на Кирил Гатев е важно, но не разкрива всичко.

Част от приноса му за развитието на статистиката остава неосветен. Той остава скрит в това, което дава на своите студенти в лекциите, в научното ръководство на аспирантите и асистентите, в дискусиите с колеги и съмишленици, в съветите, които не отказва на никого, обърнал се към него за помощ. Някои от неговите постановки, публикувани в статии и учебници, се превръщат в стандарт, който преподаватели и млади учени приемат в своята работа като модел за подражание. Кристално ясна мисъл, точно подбрани думи, безупречен стил и граматика отличават написаното от него. Неслучайно има много изкушени да му подражават. Фундаментални идеи са изказани с такава скромност, че читателят може да не разбере тяхната важност. В областта на структурния и индексния анализ има оригинални постановки и формули, за които не афишира своето авторство и само след внимателен анализ то би могло да се разкрие. Те заслужено трябва да носят неговото име в учебната и научната литература, така както го изисква научната етика, защото са ценно научно наследство.

В общ житейски план, сред всички принципи и девизи, на които остава верен, доминира един, превърнал се в негово кредо и е изразен от древноримския писател Плиний Стари: *Nulla dies sine linea*. В буквален превод означава: „Нито ден без чертичка“. Дълбокият смисъл носи идеята да не оставиш да мине нито ден, без да свършиш нещо добро и полезно. В неговия живот няма нито един ден „без чертичка“.

Най-същественото за живота му може да бъде обобщено с две ключови думи -

ЧЕСТНОСТ И ПОЧТЕНОСТ.

Поклон пред светлата му памет!

Спомените сподели неговата дъщеря Недка Кирилова Гатева.